

Dwaallijnen

Stéphane Symons

LUDWIG BINSWANGER EN
FERNAND DELIGNY OVER DE
MENSELIJKE CONDITIE

Boom - Amsterdam

Inhoud

Inleiding 7

DEEL I

Ellen 21

DEEL 2

Janmari 41

CODA

Aby Warburg 77

Dankwoord 97

Illustratieverantwoording 99

Noten 101

Inleiding

In augustus 1915, terwijl Britse, Franse, Australische en Nieuw-Zeelandse troepen al maandenlang proberen het Gallipoli-schiereiland te veroveren op de Ottomaanse vijand, publiceert het Amerikaanse tijdschrift *The Atlantic Monthly* een gedicht van de 41-jarige dichter Robert Frost, 'The Road Not Taken'. Het gedicht staat op het eerste gezicht geheel los van de ontwikkelingen op het wereldtoneel, maar zal al snel de harten van vele lezers veroveren. Volgens hen verwoordt Frost het besef dat in elk mensenleven onvermijdelijk heel wat mogelijkheden onbenut zullen blijven. 'Two roads diverged in a yellow wood / And sorry I could not travel both / And be one traveler, long I stood / And looked down one as far as I could / To where it bent in the undergrowth / Then took the other, as just as fair.'

Onze levensloop had er inderdaad weleens helemaal anders kunnen uitzien als we op bepaalde ogenblikken een andere keuze hadden gemaakt. Bovendien kunnen we moeilijk ontkennen dat heel wat cruciale beslissingen het resultaat zijn van een toevallige samenloop van omstandigheden. Wat zou er van me zijn geworden als ik destijds niet had geantwoord op die mail van een mij nog onbekende vrouw? Was ik dan wel de liefde van mijn leven tegen het lijf gelopen? En hoe zou mijn leven zijn verlopen als ik jaren geleden niet in gesprek was geraakt

met die kennis die me wees op een openstaande vacature aan de universiteit? Had ik dan ooit de baan van mijn dromen bemachtigd? Maar ook: had ik het wel overleefd als ik op 22 maart 2016 een aantal uren later de metro had genomen op het Brusselse station Maalbeek? En wat zou er wel niet zijn gebeurd als ik vorige week niet nog net op tijd had kunnen wegduiken voor die langsschietende auto?

Zeker, de ‘wat als’-vraag heeft iets vrijblijvends. Ze lijkt iets voor een landerige zondagnamiddag wanneer je niet helemaal goed in je vel zit. Ze confronteert je met gebeurtenissen die niet meer ongedaan kunnen worden gemaakt, dus waarom zou je je er dan mee inlaten? Toch geeft zo’n vraag kleur aan de uniciteit van elk levensverhaal. Wat aan de oppervlakte slechts een nutteloos gedachte-experiment lijkt, kan je helpen om scherp te stellen op wat je belangrijk vindt. Een korte omweg langs de *niet*-gerealiseerde mogelijkheden van je leven mondt dan uit in een meer geworteld besef van wie en wat je effectief geworden bent. Zo kan de ‘wat als’-vraag dan toch nog ergens een reëel verschil maken. Ze kan je dankbaar stemmen voor huiselijk geluk en professionele mogelijkheden of opgelucht doen ademen vanwege ontweken rampspoed of ongeluk. Ze kan frustratie opwekken over de kansen die je door de vingers hebt laten glippen, maar kan je net zo goed aanmanen om het in de toekomst anders aan te pakken.

Een dergelijk gevoel van ongerealiseerde mogelijkheden kan je ook overvallen als je je blik verplaatst van je eigen, unieke levenspad naar het niveau van collectieve, historische gebeurtenissen. De genoemde Slag om Gallipoli uit 1915, bijvoorbeeld, had net zo goed *niet* kunnen plaatsvinden. Deze gevechten zijn uitgedraaid op een nachtmerrie voor de Entente-mogendheden. Meer dan een halfjaar na

het begin van deze veldslag moesten de Britse, Franse, Australische en Nieuw-Zeelandse soldaten zich terugtrekken uit de regio en moesten ze hun ambitie om de Ottomaanse hoofdstad Constantinopel in te nemen voorgoed laten varen. De slag had intussen tienduizenden levens geëist, maar de terugtrekking van de Entente-troepen zou een enorme boost geven aan het nationalistische gevoel van het Turkse volk. Ze ligt rechtstreeks aan de oorsprong van de Turkse Onafhankelijkheidsoorlog (1919-1923) en de stichting van Turkije acht jaar later. Toch zijn veel historici het er intussen over eens dat ook deze belangrijke historische gebeurtenis, mits de Entente wat meer militair inzicht had getoond, best vermeden had kunnen worden. Een haperende bevoorrading en bewapening, een nadelige geografische context en een gebrek aan ervaring zijn slechts enkele van de verklaringen voor het falen van de Entente-troepen. Het zijn grotendeels factoren die een vernuftig strateeg had kunnen voorspellen. Sterker nog, meerdere belangrijke generaals, onder wie de opperbevelhebber van het Franse leger, Joseph Jacques Césaire Joffre, *hadden* daadwerkelijk voorspeld dat deze operatie zou falen. Zij hadden vanaf het begin van deze militaire operatie expliciet geadviseerd om geen front in Gallipoli te openen. Volgens hen moest alle aandacht naar het Westfront gaan.¹ Nooit zal iemand met zekerheid weten wat er zou zijn gebeurd als Joffre het pleit had gewonnen – of de Eerste Wereldoorlog niet al veel sneller, en met minder bloedvergieten, zou zijn beëindigd door de bundeling van alle militaire inspanningen in West-Europa. Misschien zou zelfs de relatie tussen de EU en het Turkije van vandaag er helemaal anders uitzien.

Wanneer de ‘wat als’-vraag zich richt op het collectieve niveau van de geschiedenis, verliest ze al zeker haar vrijblij-

Ellen

Op 14 januari 1921 meldt zich een nieuwe patiënte bij Ludwig Binswangers Bellevue-sanatorium in Kreuzlingen. De 32-jarige vrouw is er slecht aan toe. Al meer dan tien jaar heeft ze te kampen met een dwangmatige angst om dik te worden, en tegelijkertijd heeft ze een onstilbare honger. Ze verlangt ernaar om eten te verslinden zoals een wild dier dat doet, en dat gebeurt dan ook steeds vaker. Op zulke momenten werpt de vrouw zich naar eigen zeggen als een uitgehongerd roofdier op haar maaltijden, om daarna, verteerd door angstgevoelens, enorme hoeveelheden laxermiddelen te slikken. Met die pillen houdt ze de wens in stand om ‘*zacht en etherisch*’ en zelfs ‘lichaamloos’ te zijn.⁶ Door deze ernstige interne verscheurdheid is ze na al die jaren in een zware depressie beland, waarbij ze